

Dziecko niepełnosprawne intelektualnie w szkole

WSTĘP

Z danych Światowej Organizacji (WHO) wynika, że na świecie żyje około 450 mln osób niepełnosprawnych, co stanowi około 10% ludności naszego globu.

Z powodów ekologicznych, cywilizacyjnych i społeczno-ekonomicznych problemy niepełnosprawności stają się coraz bardziej dolegliwe w życiu nawet bogatych społeczeństw, a wspólne ich rozwiązywanie staje się cywilizacyjną koniecznością ludzi sprawnych i niepełnosprawnych.

Zadaniem naszego państwa jest zapewnienie każdemu człowiekowi prawa do nauki, wychowania i przygotowania do życia w warunkach dostosowanych do indywidualnych możliwości psychofizycznych.

Zadaniem szkoły jest wszechstronne rozwijanie uczniów i przygotowanie ich do samodzielnego udziału w życiu społecznym, pracy oraz zapewnienie im pomocy w krytycznych i trudnych sytuacjach życiowych – w granicach ich indywidualnych możliwości.

Wśród dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych znajdują się dzieci z obniżoną sprawnością intelektualną, w tym:

- dzieci z inteligencją niższą niż przeciętną,
- dzieci z upośledzeniem umysłowym.

Planując proces ich edukacji należy pamiętać, że podstawowe cele kształcenia i wychowywania tej grupy uczniów są takie same jak uczniów pełnosprawnych. Takie same są też ich potrzeby psychiczne, natomiast uczniowie ci różnią się od uczniów pełnosprawnych potrzebami edukacyjnymi.

Nauczyciel podejmujący pracę z dziećmi z obniżoną sprawnością intelektualną powinien możliwie dokładnie znać indywidualne cechy dziecka.

Znajomość różnic pomiędzy dziećmi niepełnosprawnymi jest warunkiem prawidłowej indywidualizacji, dostosowania treści, metod i wymagań do możliwości i potrzeb dziecka. Jest to jeden z podstawowych warunków skutecznej pracy z dziećmi o obniżonej sprawności intelektualnej. Dzieci te różnią się między sobą bardziej niż dzieci rozwinięte intelektualnie w normie.

W poznaniu dziecka i planowaniu pracy z nim pomocne jest wydane przez Poradnię Psychologiczno-Pedagogiczną orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego (z możliwością uczęszczania do szkoły ogólnodostępnej) lub opinia. Zawarte są w nich wyniki badań specjalistycznych przeprowadzonych w poradni (psychologicznych, pedagogicznych, logopedycznych). Przedstawienie profilu rozwoju poszczególnych procesów orientacyjno-poznawczych, intelektualnych i wykonawczych, profilu zachowania przystosowawczego i dojrzłości społecznej, profilu rozwoju motorycznego, profilu cech osobowości, stan receptorów itp. pozwala nauczycielowi na dokładne poznanie możliwości edukacyjnych dziecka. Jest to niezbędne w wyjaśnieniu dlaczego każde spośród dzieci lekko upośledzonych umysłowo ma inne trudności szkolne.

Co powinien nauczyciel?

1. Teoretycznie zapoznać się z rozwojem dziecka o obniżonej sprawności intelektualnej.

2. Poznać wyniki badań specjalistycznych, w tym psychologicznych, pedagogicznych, logopedycznych i lekarskich w celu ustalenia możliwości edukacyjnych, kierunku i sposobu prowadzenia pracy pedagogicznej.
3. Zapoznać się poprzez analizę dokumentacji, rozmowy z rodzicami i ewentualnie lekarzem z przyczynami i anamnezą obniżenia poziomu intelektualnego dziecka.
4. Poznać rodzinne środowisko dziecka (utrzymywać współpracę z rodzicami, lub opiekunami prawnymi) oraz kontrolować zachodzące w nim zmiany. Wspierać rodziców w sprawowaniu funkcji opiekuńczo-wychowawczych.
5. Systematycznie wzbogacać swój warsztat pracy poprzez śledzenie specjalistycznej literatury oraz udział w szkoleniach.

Pamiętaj!

Znajomość środowiska rodzinnego dziecka, kontrolowanie aktualnego rozwoju fizycznego, zdrowia, rozwoju inteligencji i poszczególnych ważnych dla uczenia się i przygotowywania do życia funkcji psychicznych, wiadomości, umiejętności i sprawności jest konieczne w celu ciągłego dostosowywania wymagań programowych do zachodzących zmian lub ich braku mimo prowadzonej pracy pedagogicznej. Racjonalna, specjalistyczna i jak najbardziej skuteczna pomoc dziecku z obniżoną sprawnością intelektualną jest niezbędna, by doprowadzić dziecko do dostępnego mu stopnia rozwoju i przygotować do życia w społeczeństwie.

Podstawowe wiadomości o upośledzeniu umysłowym.

Upośledzenie umysłowe jest to stan charakteryzujący się istotnie niższym od przeciętnego ogólnym poziomem funkcjonowania intelektualnego i zaburzeniami w zakresie przystosowania się. Zaburzenia w przystosowaniu się przejawiają się w postaci zaburzeń w zakresie dojrzewania, uczenia się i (lub) przystosowania społecznego. Przez istotnie niższy od przeciętnego poziom funkcjonowania intelektualnego – zgodnie z zaleceniem Światowej Organizacji Zdrowia - rozumiemy poziom niższy o dwa odchylenia standardowe od normy. W Polsce od 1 stycznia 1968r. obowiązuje czterostopniowa klasyfikacja upośledzenia umysłowego, wprowadzona przez WHO, która wprowadza cztery stopnie upośledzenia umysłowego: głęboki, znaczny, umiarkowany, lekki. Natomiast przy poziomie funkcjonowania intelektualnego w granicach od - 1,01 do 2,00 odchylenia standardowego mamy do czynienia z osobą o niższym niż przeciętny poziomie sprawności intelektualnej.

Przedmiotem niniejszego artykułu są uczniowie upośledzeni umysłowo w stopniu lekkim oraz z rozwojem inteligencji na poziomie niższym niż przeciętny. Mogą oni realizować obowiązek szkolny w szkole ogólnodostępnej lub w przypadku upośledzenia umysłowego – w szkole specjalnej dla upośledzonych umysłowo w stopniu lekkim.

ETIOLOGIA UPOŚLEDZENIA UMYSŁOWEGO

Poznanie czynników przyczynowych ma doniosłe znaczenie zarówno dla zrozumienia istoty upośledzenia umysłowego, jak i dla skutecznego zapobiegania. W grupie lekkiego upośledzenia na ogół mamy do wymienienia z uwarunkowaniem wieloczynnikowym. Zdarzają się też przypadki lekkiego upośledzenia umysłowego spowodowane przez pojedynczy czynnik przyczynowy.

Czynniki powodujące upośledzenie umysłowe:

1. Czynniki działające przed poczęciem:
 - nieprawidłowości genowe i wady chromosomalne (np. Zespół Downa),
 - zaburzenia metaboliczne (np. fenylketonuria),
 - zaburzenia wieloczynnikowe.
2. Czynniki działające w okresie rozwoju płodowego:
 - zakażenia bakteryjne i wirusowe (np. toksoplazmoza , różyczka),
 - niezgodność immunologiczna (najczęściej pomiędzy matka a płodem w zakresie czynnika RH),
 - czynniki chemiczne (leki, alkohol),
 - czynniki fizyczne (promieniowanie RTG, urazy mechaniczne).
3. Czynniki działające w okresie porodu:
 - zamartwica płodu,
 - uraz około płodowy,
 - wcześniactwo.
4. Czynniki działające po urodzeniu się dziecka:
 - choroby zakaźne (powikłania neurologiczne w przebiegu chorób zakaźnych),
 - czynniki chemiczne, zatrucia (np. ołowiem),
 - urazy czaszki i mózgu,
 - czynniki środowiskowe – czynniki izolacji zmysłowej i kulturalnej

Charakterystyka osób lekko upośledzonych umysłowo:

1. Obniżenie rozwoju myślenia do poziomu konkretno – obrazowego:
 - brak umiejętności definiowania pojęć abstrakcyjnych
 - w zakresie wnioskowania nieprzekraczanie dedukcyjnego poziomu kl. II, indukcyjnego - kl. II-III, przez analogie – kl. IV,
 - zaburzenia abstrahowania i uogólniania, niezdolność syntetycznego ujmowania zdobytych wiadomości i wiązania ich w logiczną całość.
2. Mniejszy zasób pojęć liczbowych i umiejętności wykonywania operacji matematycznych. Nieprzekraczanie w rozwoju okresu operacji konkretnych (osoba potrafi dokonywać klasyfikacji, szeregowania, przyporządkowywania, dodawania, mnożenia itp. odwołując się do przedmiotów; wymienione operacje nie dotyczą materiału werbalnego).
3. Zmniejszony krytycyzm we wnioskowaniu, słabe uświadomienie związku zachodzącego pomiędzy wnioskiem a przesłankami.
4. Obniżony poziom rozwoju języka, w tym w zakresie poziomu rozwoju fonologicznego, semantycznego, syntaktycznego; ubogi zasób słów (słownictwo bierne zazwyczaj bogatsze od czynnego); zaburzenia mowy; gorsze rozumienie słów.
5. Słaby rozwój uczuć wyższych, zmniejszona wrażliwość i powinność moralna.
6. Większa niestałość emocjonalna, impulsywność, agresywność, niepokój, w zależności od typu temperamentu:
 - typ apatyczny – z przewagą hamowania, ze zwolnionym tempem reakcji, biernością, nieśmiałością i płacziwością, skłonność do poddawania się;
 - typ eretyczny – niestabilność, niezrównoważenie, z przewagą pobudzenia, z trudnościami w koncentracji uwagi i oznakami nadmiernego zmęczenia, skłonność do dominowania

- zaburzenia zachowania, zaburzenia mechanizmów samokontroli, nieadekwatna samoocena.
7. Ogólnie niższy poziom motoryczny, męczliwość psychoruchową; obniżona sprawność manualna, w tym precyzja wykonywania ruchów.
 8. Obniżenie rozwoju:
 - percepcji wzrokowej (w tym percepcji przedmiotów, zwierząt, ludzi, znaków graficznych, cyfr, liter, wyrazów, pozycji figur w przestrzeni, percepcji figury i tła, stałości kształtu itp.) oraz percepcji słuchowej (w tym analizy i syntezy słuchowej, w zakresie słuchu fonematycznego, percepcji melodii itp.),
 - niedokładne spostrzeżenia.
 9. Duże zróżnicowanie w zakresie pamięci świeżej, trwałej, mechanicznej.
 - gorsza pamięć logiczna;
 - obniżona zdolność koncentracji i trwałości uwagi mimowolnej i dowolnej (jeżeli istnieje).
 10. Ogólnie obniżone tempo uczenia się.

CELE, ZADANIA i ZASADY PRACY PEDAGOGICZNEJ Z DZIECKIEM O OBNIŻONEJSPRAWNOŚCI INTELEKTUALNEJ

Zadaniem szkoły jest wszechstronne rozwijanie uczniów i przygotowywanie ich do pracy i samodzielnego udziału w życiu społecznym, również przy zapewnieniu im rady i pomocy w krytycznych i trudnych sytuacjach życiowych – w granicach ich indywidualnych możliwości.

Wynikają z tego podstawowe zadania rewalidacji

Rewalidacja – termin określający długotrwałą działalność terapeutyczno-wychowawczą, a więc wielostronną stymulację, opiekę, nauczanie i wychowanie jednostek o zaburzonej percepcji rzeczywistości, w tym upośledzonych umysłowo (Władysław Dykcik).

Wg M. Grzegorzewskiej, zadania pracy rewalidacyjnej obejmują przywracanie zdrowia i umożliwienie rozwoju fizycznego, kompensowanie braków i uszkodzeń, korygowanie, usprawnianie i dynamizowanie, wykształcenie ogólne i zawodowe jednostki, rewalidacją psychiczną i jej uspołecznienie.

Zadania pracy z dzieckiem o obniżonej sprawności intelektualnej:

- Kompensacja – zastąpienie zamkniętych, uszkodzonych dróg kontaktów ze światem, aby poznanie zastępować w różny sposób, na innych, pośrednich drogach.
- Korekcja niesprawnie działających funkcji, wykorzystując uczenie, uczynnianie, uaktywnianie.
- Usprawnianie możliwie wszystkich nietkniętych przez upośledzenie czynności danego osobnika, a więc zasobu najsprawniej działających funkcji, bez uszkodzeń, bez braków, jakie mają stanowić główną podstawę dla przebiegu działalności rewalidacyjnej.
- Zapewnienie uczniowi, w dostępnym dla niego zakresie, wykształcenia ogólnego poprzez przyswajanie im podstawowych wiadomości o otaczającym środowisku społeczno-przyrodniczym, kulturze i historii naszego kraju.
- Przygotowanie do samodzielnego udziału w życiu społecznym i zdobycia kwalifikacji w pracy zawodowej.
- Wszechstronny rozwój ucznia i rewalidacja społeczna.

W pracy lekcyjnej bardzo ważny jest dobór najbardziej efektywnych metod dydaktyczno-wychowawczych wykorzystujący elementy metod stosowanych w pedagogice specjalnej np.:

- metoda Marii Montessori,
- metoda ośrodków pracy M. Grzegorzewskiej,
- techniki Celestyna Freineta

Szczególnie przydatne są one w pracy z dzieckiem młodszym - z I etapu edukacyjnego.

Należy pamiętać, że dzieci z obniżoną sprawnością intelektualną potrafią – przy zastosowaniu odpowiednich metod opanować umiejętność czytania, pisania, liczenia oraz podstawowe wiadomości o życiu otaczającej je przyrody i społeczeństwa, o kraju i świecie. Są też w stanie zdobyć odpowiedni do swych możliwości zawód i z powodzeniem podejmować pracę zarobkową.

ZASADY

W pracy pedagogicznej z dzieckiem upośledzonym umysłowo i z dzieckiem z niższą niż przeciętna sprawnością intelektualną konieczne jest stosowanie obowiązujących w procesie nauczania i uczenia się norm skutecznego postępowania pedagogicznego, umożliwiających uczniowi osiągnięcie dostępnego mu poziomu rozwoju i przygotowania do życia.

Są to:

1. zasada gruntownej znajomości dzieci oraz przychodzenia im z racjonalną specjalistyczną pomocą,
2. zasada dostosowania wymagań edukacyjnych do indywidualnych możliwości i potrzeb dziecka:
 - indywidualizacji,
 - przystępności treści nauczania,
 - stopniowania trudności.
3. zasada aktywnego i świadomego udziału dzieci w pracy pedagogicznej,
4. zasada wszechstronnej pogłębioności i przykładu,
5. zasada zintegrowanego oddziaływania pedagogicznego,
6. zasada trwałości osiągnięć, umiejętności korzystania z nich i dalszego ich doskonalenia:
 - wzmocnienie osiągnięć,
 - trwałość osiągnięć,
 - wiązanie teorii z praktyką

Jednym z ważnych warunków powodzenia pracy szkoły jest współpraca nauczyciela z rodzicami. Służy ona zapewnieniu jednolitości oddziaływań wychowawczych, dydaktycznych i rewalidacyjnych. Edukacja powinna obejmować dziecko we wszystkich tych środowiskach. Wówczas zapewnimy mu optymalne warunki do rozwoju oraz przygotowanie do samodzielnego życia w społeczeństwie.

JAK NAUCZYCIEL MOŻE POMÓC W KLASIE DZIECKU Z OBNIŻONĄ SPRAWNOŚCIĄ INTELEKTUALNĄ

1. Poznaj gruntownie specyfikę zaburzeń ucznia w oparciu o literaturę specjalistyczną, orzeczenie lub opinię z poradni psychologiczno-pedagogicznej.

2. Stwórz w klasie atmosferę życzliwości i akceptacji.
3. Nawiąż z dzieckiem ciepły emocjonalnie stosunek.
4. Staraj się aktywnie włączyć dziecko w życie klasy i szkoły, powierzaj mu do wykonywania zadania na rzecz klasy – na miarę jego możliwości.
5. Posadź dziecko w jednej z pierwszych ławek, co zapewni lepszy obustronny kontakt nauczyciel-uczeń oraz umożliwi obserwowanie jego pracy i ewentualnie wkraczanie z pomocą.
6. Kierując polecenia do całej klasy, upewnij się czy dziecko je zrozumiało – powtórz mu i ewentualnie udziel dodatkowej pomocy.
7. Stosuj w pracy lekcyjnej zasady ortodydaktyki oraz metody pracy dostosowane do indywidualnych zmniejszonych możliwości i potrzeb ucznia.
8. Oceniaj pracę dziecka jak najszybciej po wykonaniu, unikaj ocen negatywnych i krytyki natomiast zawsze podkreślaj i uwzględniaj w ocenie wkład jego pracy.
9. Jak najczęściej chwal dziecko na forum klasy, podkreślaj jego mocniejsze strony i uwzględniaj je przy doborze zadań do wykonania.
10. Zadbaj o objęcie dziecka niezbędnymi zajęciami dodatkowymi np. terapią logopedyczną, terapią pedagogiczną, zajęciami korekcyjno-kompensacyjnymi.
11. Utrzymuj ścisły kontakt z rodzicami (opiekunami prawnymi) dziecka, wspieraj ich emocjonalnie, służ poradą i pomocą w trudnych sytuacjach.

Uczniowi z inteligencją niższą niż przeciętną, deficytami i dysharmoniami rozwojowymi, niepełnosprawnością umysłową przysługuje prawo do: dostosowania warunków zdawania egzaminów zewnętrznych na podstawie opinii wydanej przez poradnię psychologiczno-pedagogiczną.

Uczniowi upośledzonemu umysłowo w stopniu lekkim przysługuje prawo do dostosowania warunków zdawania egzaminu zewnętrznego wyłącznie na podstawie orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego, wydanego przez Zespół Orzekający, działający w poradni psychologiczno-pedagogicznej.